

DOI: [10.30473/grup.2024.68584.2799](https://doi.org/10.30473/grup.2024.68584.2799)

E-ISSN: 2538-3949

P-ISSN: 2538-3930

ORIGINAL ARTICLE**Identifying the Factors Influencing the Realization of Inclusive City, Case Study: Tabriz Metropolis****Ahmad Asadi^{*1}**, **Mohsen Ahadnejad Roshti²**

1. Assistant Professor,
Department of Geography &
Urban Planning, Bozorgmehr
University of Qaenat, Qaen,
Iran.

2. Associate Professor,
Department of Geography &
Urban Planning, University of
Zanjan, Zanjan, Iran.

Correspondence

Ahmad Asadi

Email: asadi.2004@gmail.com

Received: 18/July/2023

Revise: 18/Dce/2023

Accepted: 14/Apr/2024

How to cite

Asadi, A., & Ahadnejad
Roshti, M. (2025).
Identifying the Factors
Influencing the Realization of
Inclusive City, Case Study:
Tabriz Metropolis. *Urban
Ecological Research*, 16(1),
37-54.

ABSTRACT

The increasing urbanization and the emergence of spatial imbalances in most cities around the world has put the issue of reducing inequality in accessing a variety of resources, interests and facilities at the focus of most experts and international organizations. In this regard, the result of different points of view is the presentation of inclusive city approach to face all kinds of inequalities and imbalances. Considering the importance of planning inclusive cities, the aim of this research was to investigate the factors affecting the realization of the inclusive city in Tabriz metropolis. The research method in the present study is mixed (quantitative-qualitative) with practical purpose and descriptive-analytical nature, in order to analysis the information, was used partial least squares model in Warp-PLS software. The statistical population of the research also includes managers, officials and academic elites of Tabriz metropolis, and the sample size is determined by using Cohen's formula to be 100 people. The findings of the research show that the greatest impact on the realization of the inclusive city of Tabriz is related to the variables of unit management, knowledge-oriented, the content of plans and programs, and coordination and participation, respectively, the coefficients extracted based on the structural model of the research for each of them are 0.71, 0.66, 0.63 and 0.59. Among the most important reasons for the importance of these variables in the realization of Tabriz's inclusive city is the functioning of the municipal organizations and the lack of a pervasive perspective, the lack of use of various science professionals, and the new approaches to the urban management system, the lack of flexibility and future approaches. In the urban management system and the lack of coordination and participation between the city

شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق شهر فراگیر، پژوهش موردی: کلان‌شهر تبریز

احمد اسدی^{۱*}، محسن احدنژاد روشتی^۲

چکیده

افزایش فزاینده شهرنشینی و بروز عدم تعادل‌های فضایی در بیش‌تر شهرهای جهان، بحث کاهش نابرابری‌ها در دسترسی به انواع منابع، منافع و امکانات را در کانون توجه بیش‌تر صاحب‌نظران و سازمان‌های بین‌المللی قرار داده است. در این راستا، ماحصل دیدگاه‌های مختلف، ارائه رویکرد شهر فراگیر برای مواجهه با انواع نابرابری‌ها و عدم تعادل‌ها می‌باشد. با توجه به اهمیت برنامه‌ریزی شهرهای فراگیر، هدف از پژوهش حاضر بررسی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق شهر فراگیر در کلان‌شهر تبریز است. روش تحقیق در مطالعه حاضر آمیخته (کمی-کیفی) با هدف کاربردی و ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد که در راستای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل حداقل مربعات جزئی در نرم‌افزار Warp-PLS استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق نیز شامل مدیران، مسئولان و نخبگان دانشگاهی کلان‌شهر تبریز می‌باشد که تعداد حجم نمونه با استفاده از فرمول کوهن ۱۰۰ نفر تعیین شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیش‌ترین تأثیرگذاری بر تحقق شهر فراگیر تبریز مربوط به متغیرهای مدیریت واحد، دانش‌محوری، محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها و هماهنگی و مشارکت می‌باشد که به ترتیب ضرایب استخراج شده براساس مدل ساختاری تحقیق برای هر کدام ۰/۷۱، ۰/۶۶، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ محاسبه شده است. از مهم‌ترین دلایل اهمیت این متغیرها در تحقق شهر فراگیر تبریز می‌توان به تفرق عملکردی در سازمان‌های شهری و نبود دیدگاه همه‌جانبه‌نگر، عدم بهره‌مندی از متخصصان علوم مختلف و رویکردهای نوین در نظام مدیریت شهری، عدم بهره‌مندی از طرح‌های انعطاف‌پذیر و آینده‌نگر، حاکمیت رویکرد تکنوکرات‌گرا در نظام مدیریت شهری و عدم شکل‌گیری هماهنگی و مشارکت بین سازمان‌های اداره‌کننده شهر و بین سازمان‌های شهری با مردم اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی

برابری، تعادل فضایی، توسعه پایدار، شهر فراگیر، کلان‌شهر تبریز.

۱. استادیار، گروه جغراف

مقدمه

افزایش شهرنشینی، نارضایتی افراد محروم و آسیب‌پذیر در شهرها، افزایش نگرانی و آگاهی نهادهای بین‌المللی به‌منظور کاهش نابرابری و همچنین ظهور اندیشه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی و ناکارآمدی رویکردهای متداول برنامه‌ریزی، از مهم‌ترین دلایل شروع گفتمان شهر فراگیر در ادبیات برنامه‌ریزی هستند (UN, 2019). سازمان‌ها و نهادهای بزرگ بین‌المللی مانند سازمان ملل و بانک جهانی، به‌منظور ارائه راه‌حل جامع و مشترک برای خروج از این چالش‌ها، اسناد، دستورالعمل‌ها و راهبردهای مختلفی ارائه کرده‌اند که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به دستورالعمل ۲۰۳۰ یا همان سند اهداف توسعه پایدار^۱ اشاره کرد که با حضور ۱۹۴ کشور در سپتامبر سال ۲۰۱۵ با هدف درک حقوق همه انسان‌ها به تصویب رسید (Gong and Lyu, 2017). این دستورالعمل شامل ۱۷ محور اصلی توسعه پایدار بوده که هر محور متناظر با یک هدف کلان است و از ۱۶۹ هدف خرد تشکیل شده است که باید تا سال ۲۰۳۰ محقق شوند. در این بین، شهرها که از مهم‌ترین ارکان اجرای این اهداف هستند، نقش بسیار کلیدی در رسیدن به این اهداف ایفا می‌کنند. یازدهمین محور در این سند به‌طور مستقیم به موضوع شهرها و جوامع پایدار اشاره می‌کند که یکی از مهم‌ترین اهداف خرد آن دستیابی به جوامع فراگیر^۲ است (Rachmawati, 2017). از سوی دیگر در سال ۲۰۱۶، پس از برگزاری کنفرانس هیئات ۳، دستورالعمل جدیدی برای دستیابی به توسعه پایدار شهری با اجماع رهبران سیاسی جهان به تصویب رسید. یکی از مهم‌ترین تصمیم‌گیری‌های این نشست، اطمینان از دسترسی همه شهروندان به خدمات اساسی و اولیه زندگی در شهرها بوده است (Parnell, 2016). بنابراین می‌توان عنوان کرد که شهر فراگیر همسو با اهداف توسعه پایدار می‌باشد و در گفتمان‌های بین‌المللی مختلف مورد تأکید قرار گرفته است (Cheliotis, 2020; Michał & Sylwia, 2019). همچنین شهر فراگیر از لایه‌های مختلف شامل خدمات شهر، فناوری، زیرساخت‌ها و سیستم‌های مدیریتی تشکیل شده است (Yigitcanlar & Lee, 2014) و هدف از ایجاد آن بهبود کیفیت زندگی مردم شهر از لحاظ ایمنی، رفاه، آسایش (Wang & Liu, 2022) و فراهم آوردن فرصتی است تا شهروندان راحت‌تر، با ایمنی بیش‌تر

مشارکت دارند و دسترسی به امکانات و خدمات اساسی به‌ویژه مسکن قابل استطاعت و آب، فاضلاب و برق ارزان قیمت مهیا می‌باشد.

سینگرو و نایکلینفیلد^۵ (۲۰۱۷)، این نوع شهر را در رویکردی چندبعدی و یکپارچه و در ابعاد مختلف فضایی، اجتماعی و اقتصادی تعریف کرده‌اند. لمایر و کر^۶ (۲۰۱۷)، بیان داشته‌اند که در شهر فراگیر منافع اقتصادی به‌طور عادلانه در بین تمامی مردم توزیع می‌گردد. این موضوع توزیع عادلانه سایر امکانات و خدمات شهری را نیز موجب می‌شود. دی اولویرا نتو^۷ (۲۰۱۸)، نیز دسترسی عادلانه به خدمات عمومی مقرون به صرفه، مسکن و زیرساخت‌های اساسی را از ویژگی‌های شهر فراگیر عنوان کرده است. بنابراین در شهر فراگیر فرصت‌های برابر برای تمامی اقشار در دسترسی به انواع منابع و منافع فراهم می‌باشد و نظام مدیریتی نقشی مهم از منظر شناخت وضعیت موجود و گروه‌های آسیب‌پذیر و برنامه‌ریزی استراتژیک در این زمینه ایفاء می‌کند (Douglas, 2017; Rachmawati, 2017). همچنین افزایش رقابت‌پذیری شهر و ایجاد محیطی بدون محدودیت زمانی و مکانی از طریق انواع تجهیزات فناوری اطلاعات و ارتباطات در خدمت شهروندان از دیگر اهداف شهرهای فراگیر است (Lee et al., 2008). با بررسی مبانی نظری در حوزه شهر فراگیر می‌توان گفت با وجود تفاوت در تعریف این مفهوم در بین صاحب‌نظران، تأکید بر برابری و عدالت نقطه اشتراک آن‌ها می‌باشد.

از طرفی، بررسی‌ها در این مفهوم حاکی نشان می‌دهد که اولین پایه‌های نظری در راستای شهر فراگیر، مربوط به طراحی شهرها برای طول عمر بر مبنای طراحی همه‌شمول می‌باشد که تمام عمر از کودکی تا کهنسالی را مورد توجه قرار می‌دهد (Lemaire & Kerr, 2017). در واقع به نظر اکثر کارشناسان طراحی طول عمر به رویارویی با نیازهای افراد متناسب با تغییر در توانایی آن‌ها از تولد تا مرگ می‌پردازد. این نوع طراحی با درنظر گرفتن تغییرات سنی و یا توانایی‌های فیزیکی به افراد اجازه استفاده حداکثری از محیط را می‌دهد. در واقع طراحی برای طول عمر، محیط و محصولاتی را شامل می‌شود که به نیازها و توانایی‌های افراد از کودکی تا بزرگسالی توجه دارد. این تعریف تمام نیازها را از تولد تا مرگ شامل شده و تغییر

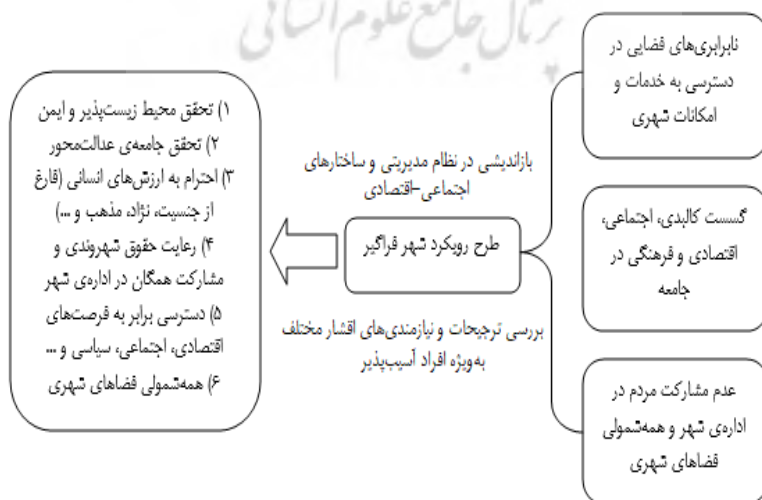
شکل ۱. فرایند توانمندی از تولد تا مرگ و نیاز به طراحی همه‌شمولی

مأخذ. نورانی، ۱۳۸۳

مداوم بین آنچه ساخته می‌شود و آنچه مردم نیاز دارند را محکوم می‌نمایند (Ostroff, 2000).

در نهایت می‌توان عنوان کرد که شهر فراگیر یکی از رویکردهای مهم در برنامه‌ریزی و طراحی شهرها محسوب می‌گردد که با در نظر گرفتن ترجیحات تمامی اقشار جامعه و نیازسنجی ترجیحات آن‌ها به دنبال تحقق جامعه‌ای عدالت‌محور با مشارکت تمامی ذینفعان می‌باشد. همچنین رویکرد شهر فراگیر در پاسخ به نابرابری‌های موجود در ابعاد مختلف و تحقق شهری زیست‌پذیر و عدالت‌محور مطرح گردیده است. بنابراین می‌توان مدل مفهومی تحقیق را به شرح شکل ۲، ترسیم نمود.

بنابراین، یکی از عوامل مهمی که می‌تواند بر زندگی افراد آسیب‌پذیر (معلولین، کودکان و سالمندان) تأثیر گذاشته و آن را مطلوب و مستقل و یا غیرمستقل کند، طراحی و برنامه‌ریزی فضای شهری همه‌شمول است. در این راستا، دستیابی به محیط‌های همه‌شمول به‌طوری‌که برای همه افراد اعم از پیر و کودک و جوان مناسب باشد، نیازمند اتکاء به رویکردی است که تمامی گروه‌ها را در بر گرفته و علاوه بر ارتقای کیفی زندگی افراد ناتوان، آسایش و سودمندی محیط شهری را برای دیگر کاربران نیز تأمین کند (Goldsmith, 2000). امروزه همه صاحب‌نظران در طراحی همه‌شمول هر قانونی که موجب برچسب زدن به نیازهای کاربران مختلف شود را زیر سؤال برده و شکاف

دارای ساکنان آفریقایی، کم‌ترین میزان دسترسی‌پذیری را دارند. همچنین محله‌های دارای ساکنان با نژاد آسیایی نیز دسترسی کم‌تری به فضای سبز شهری دارند.

لاروسا^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با هدف ارائه چارچوب برنامه‌ریزی فضاهای سبز شهری برای لحاظ کردن نیازها و تمایلات دسترسی‌پذیری گروه‌های اجتماعی مختلف دریافتند که نابرابری میان گروه‌های اجتماعی مانند کودکان و سالمندان در دو شهر ناگویای ژاپن و کاتانیای ایتالیا در دستیابی به انواع مختلف فضاهای سبز شهری وجود دارد.

مایود^۳ و همکاران (۲۰۱۹)، در تحقیق خود به ارائه چارچوبی در سطح منطقه‌ای برای سنجش و ارزیابی فراگیری و عدالت در دستیابی به مراکز بهداشتی و درمانی در سه شهر بزرگ از منطقه آمریکای شمالی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شهر پورتلند، بیش‌ترین میزان نابرابری را در دسترسی‌پذیری به کلینیک‌ها و بیمارستان‌ها دارد. به‌طوری‌که حدود ۷۵ درصد سالمندان این شهر دسترسی نامناسبی به بیمارستان‌ها دارند و بیش از ۵۰ درصد آن‌ها دسترسی‌پذیری مناسب به کلینیک‌های بهداشتی ندارند. همچنین در هر سه شهر مورد بررسی، افراد کم درآمد قابلیت دستیابی کم‌تری در مقایسه با افراد پر درآمد دارند. بنابراین عدم دسترسی برابر به مراکز بهداشتی و درمانی در سطح این سه شهر قابل مشاهده است.

السایل^۴ و همکاران (۲۰۲۲)، در پژوهشی با عنوان «آیا شهرهای خلاق می‌توانند فراگیر باشند؟»، به بررسی سه شهر دبی، آمستردام و تورنتو پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که خلاقیت همیشه بر فراگیر بودن غالب است. همچنین تنها آن دسته از منافع فراگیر شدن در اولویت قرار می‌گیرند که به خلاقیت می‌افزایند یا حداقل در تضاد با خلاقیت نیستند. ژائو^۵ و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی با عنوان «آیا شهر فراگیر واقعی ظهور خواهد کرد؟»، نقشه‌برداری از نقاط قوت و ضعف سیستم‌های رتبه‌بندی شهرها، به این نتایج دست یافته‌اند که اگر چه برای اکثر سیستم‌های رتبه‌بندی، اطلاعات ضروری برای درک نحوه تولید نتایج قابل‌بازایی است، با این

به‌دست آمده و با جاگذاری در فرمول فوق حجم نمونه ۱۰۰ نفر برآورد شده که روش دسترسی به این حجم نمونه بر مبنای روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند بوده است.

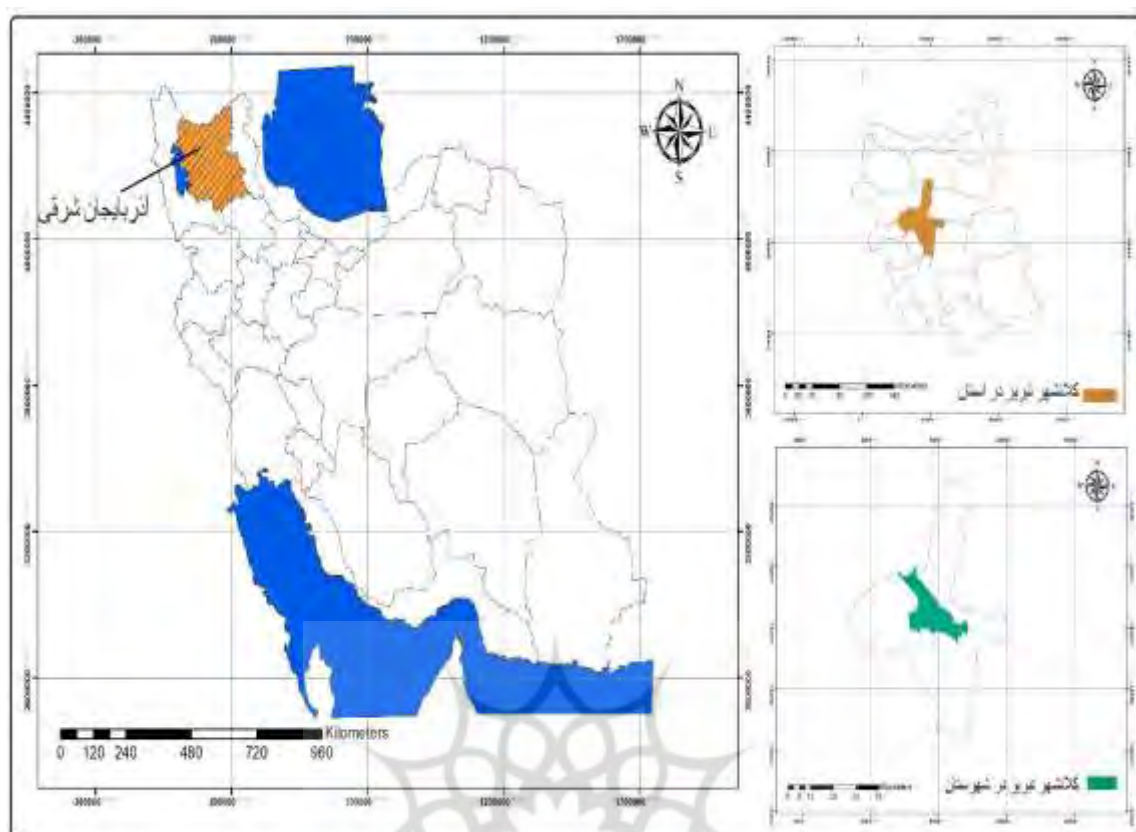
$$n = (3/8416 \times 0/0650) \div 0/0025 = 100$$

در این پژوهش به‌منظور سنجش اعتبار درونی نیز ابتدا از روش اعتبار محتوا برای افزایش اعتبار پرسشنامه استفاده شده است. در این راستا با استفاده از مقیاس‌های آزمون شده در پژوهش‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه و نظرخواهی از اساتید و کارشناسان متخصص در این زمینه گام اول برداشته شد. سپس پرسشنامه تدوین شده طی دو مرحله مقدماتی و نهایی تکمیل گردید و با بررسی پاسخ‌های به‌دست آمده از ۲۰ پرسشنامه مقدماتی و انجام محاسبات آماری لازم، پرسشنامه نهایی تدوین گردید. جهت تحلیل و بررسی میزان صحت سؤال‌های پرسشنامه و سنجش سطح مناسبت ابزار تحلیل نیز با استفاده از روش تحلیل قابلیت اطمینان ضرایب آلفای تمامی سؤال‌ها محاسبه گردیده است. براساس محاسبات انجام گرفته ضرایب آلفای تمامی سؤال‌ها پرسشنامه بزرگ‌تر از ۰/۷ و ضریب آلفای کل ابزار، ۰/۸۲۴ به‌دست آمد. به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش از مدل حداقل مجذورات جزئی در نرم‌افزار Warp-PLS استفاده شد. مؤلفه‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر به شرح جدول ۱، می‌باشد.

شاخص‌های خاص، ارزیابی شهر فراگیر مشکل خواهد بود. لانزا^۱ و همکاران (۲۰۲۳)، در تحقیق خود با عنوان «اندازه‌گیری دسترسی براساس مجاورت برای یک شهر فراگیر» در شهر بلونیا^۲/ایتالیا به این نتایج رسیدند که دسترسی به برخی از خدمات و منافع اقتصادی-اجتماعی در شهر بلونیا نیازمند بازنگری می‌باشد. همچنین ساختارهای اقتصادی-اجتماعی بایستی با هوشمندسازی شناسایی افراد آسیب‌پذیر به توزیع مناسب منافع اقدام نماید. بررسی مطالعات پیشین نشان داد که اکثر پژوهش‌ها به بررسی وضعیت موجود پرداخته‌اند و شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق این رویکرد در نظام برنامه‌ریزی و مدیریتی شهرها مورد غفلت قرار گرفته است. علت‌یابی مؤلفه‌های اثرگذار (کاستی‌های موجود) از نوآوری‌های پژوهش حاضر تلق

جدول ۱. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق شهر فراگیر و کدبندی آنها

مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	منابع
مدیریت واحد UM	وجود یک کانون رهبری فراسازمانی برای مطالعه وضعیت موجود شهر در ابعاد مختلف به‌ویژه مطالعه نیازهای گروه‌های سنی مختلف Q1، بهره‌مندی از دیدگاه‌های متخصصان مختلف شهرساز، برنامه‌ریز شهری، جامعه‌شناس، روان‌شناس و اقتصاددان در ارائه طرح‌ها و برنامه‌های شهری Q2.	(Kending et al., 2014)
هماهنگی و مشارکت CP	هماهنگی و مشارکت درون و بین سازمان‌های شهری در اجرای پروژه‌های مربوط به شهر فراگیر Q3، هماهنگی و مشارکت بین سازمان‌های شهری دولتی با نهادهای خصوصی و مردمی Q4.	(Joy et al., 2020)
محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها CPP	انسجام و ارتباط مناسب بین اجزا و عناصر برنامه‌ریزی شهری در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و عملکردی Q5، موضوع‌شناسی مناسب محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها در بررسی ترجیحات و نیازهای مناطق مختلف در راستای برقراری عدالت فضایی Q6.	(Mohareb et al, 2019)
دانش محوری K	بهره‌گیری از تجربیات موفق جهانی در حوزه شهر فراگیر و بومی‌سازی آن‌ها Q7، برنامه‌ریزی در راستای هوشمندسازی انواع عملکردها و خدمات با در نظرگیری شرایط تمامی شهروندان Q8.	(Van Hoof et al, 2021)
مدیریت پاسخگو و حامی RSM	حمایت مناسب مالی، اجتماعی و بهداشتی از اقشار آسیب‌پذیر Q9، بهره‌مندی از دیدگاه اقشار و گروه‌های سنی و جنسی در برنامه‌ریزی و طراحی شهر Q10.	(Kending et al, 2014)
ایمنی S	توجه به امنیت و ایمنی افراد آسیب‌پذیر در عبور و مرور Q11، تأکید بر نظارت طبیعی و غیرطبیعی در فضاهای مختلف برای افزایش ایمنی شهروندان Q12.	(Satispi, 2019)
حمل و نقل T	تأکید بر حمل و نقل عمومی و پیاده‌روی در راستای ارتقاء پاکیزگی هوا Q13، طراحی مناسب ایستگاه‌های وس	

شکل ۳. موقعیت جغرافیایی شهر تبریز

شاخص‌های جدول ۲، بوده که در راستای تحلیل آن‌ها از مدل حداقل مربعات جزئی در نرم‌افزار Warp-PLS استفاده شد.

پایایی شاخص‌های متغیرهای پنهان

پایایی هر یک از شاخص‌های متغیر پنهان، در مدل PLS توسط میزان بارهای عاملی هر شاخص می‌شود. ارزش هر یک از بارهای عاملی شاخص‌های متغیر پنهان مربوطه می‌بایست بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۵ باشد. در جدول ۲، میزان بارهای عاملی برای شاخص‌های متغیرهای پنهان تحقیق ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تمامی مقادیر سنجه‌های مرتبط با متغیر پنهان که پررنگ شده است، بالاتر از ۰/۵ است. بنابراین می‌توان گفت مدل اندازه‌گیری از پایایی کافی در زمینه شاخص‌های پنهان برخوردار است.

یافته‌ها

وضعیت کلان‌شهر تبریز از منظر رویکرد شهر فراگیر، مطلوب نبوده و در این راستا از نمونه آماری به‌منظور شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق این نوع از شهر در تبریز پرسشگری به عمل آمده است. قابل ذکر است که از ۱۰۰ نفر تعداد حجم نمونه، ۳۳ نفر نخبه دانشگاهی و ۷۷ نفر مدیر و مسئول شهری بوده‌اند. همچنین حجم نمونه شامل ۳۹ نفر با مدرک دکتری، ۵۵ نفر با مدرک فوق لیسانس و ۶ نفر با مدرک لیسانس بوده است. از نظر میانگین سنی نیز ۵۳

جدول ۲. ارزش بارهای عاملی شاخص‌های متغیرهای پنهان

متغیر پنهان / متغیر مشاهده شده	UM	CP	CPP	K	PSM	S	T	P	F	VB	سطح معناداری
Q1	۰/۷۲۲	۰/۲۸۲	۰/۳۷۵	۰/۱۵۴	۰/۴۱۷	۰/۲۹۹	۰/۳۱۵	۰/۰۹۲	۰/۲۰۷	۰/۱۸۶	<۰/۰۰۱
Q2	۰/۷۲۲	۰/۲۸۲	۰/۳۷۵	۰/۱۵۴	۰/۴۱۷	۰/۲۹۹	۰/۳۱۵	۰/۰۹۲	۰/۲۰۷	۰/۱۸۶	<۰/۰۰۱
Q3	۰/۳۷۹	۰/۷۴۵	۰/۱۶۴	۰/۲۸۹	۰/۲۱۰	۰/۳۱۹	۰/۱۲۱	۰/۴۲۳	۰/۱۶۹	۰/۰۸۷	<۰/۰۰۱
Q4	۰/۲۷۹	۰/۷۴۵	۰/۱۶۴	۰/۲۹۸	۰/۲۱۰	۰/۳۱۹	۰/۱۲۱	۰/۴۲۳	۰/۱۶۹	۰/۰۸۷	<۰/۰۰۱
Q5	۰/۱۴۶	۰/۰۸۴	۰/۷۹۱	۰/۱۲۷	۰/۴۵۸	۰/۳۱۷	۰/۲۸۴	۰/۲۸۸	۰/۰۸۵	۰/۳۶۲	<۰/۰۰۱

روایی افتراقی

برای ارزیابی اعتبار افتراقی باید بررسی شود که آیا میزان میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای یک سازه (متغیر پنهان)، بیش‌تر از توان دوم همبستگی میان آن سازه و سازه‌های دیگر مدل است یا خیر. مقادیر قطر اصلی در جدول ۵، نشان‌دهنده

ریشه دوم AVE و سایر مقادیر نیز نشان‌دهنده همبستگی میان سازه‌ها هستند. ملاحظه می‌شود که تمامی سازه‌ها با شرایط مورد نظر مطابقت دارند بنابراین می‌توان بیان کرد که سازه‌ها از اعتبار افتراقی برخوردارند. زیرا عناصر روی قطر اصلی دارای مقادیری بیش‌تری نسبت دیگر مقادیر هستند.

جدول ۵. اعتبار افتراقی سازه‌ها (متغیرهای پنهان)

سازه	سازه	UM	CP	CPP	K	PSM	S	T	P	F	VB
UM	۰/۷۸۴	۰/۱۴۹	۰/۵۰۱	۰/۳۱۸	۰/۲۰۳	۰/۳۷۱	۰/۱۸۵	۰/۰۹۴	۰/۴۱۷	۰/۱۶۹	
CP	۰/۱۵۵	۰/۷۳۵	۰/۴۳۶	۰/۲۶۹	۰/۲۰۳	۰/۳۴۸	۰/۵۰۷	۰/۲۷۷	۰/۰۴۵	۰/۳۶۲	
CPP	۰/۲۸۹	۰/۳۷۷	۰/۷۵۱	۰/۱۸۱	۰/۴۲۹	۰/۱۶۵	۰/۲۶۸	۰/۳۲۲	۰/۱۸۵	۰/۱۷۹	
K											

مطالعه وضعیت موجود شهر در ابعاد مختلف به‌ویژه مطالعه نیازهای گروه‌های سنی مختلف، بهره‌گیری از تجربیات موفق جهانی در حوزه شهر فراگیر و بومی‌سازی آنها، هماهنگی و مشارکت درون و بین سازمان‌های شهری در اجرای پروژه‌های مربوط به شهر فراگیر و بهره‌مندی از دیدگاه‌های متخصصان مختلف شهرساز، برنامه‌ریز شهری، جامعه‌شناس، روان‌شناس و اقتصاددان در ارائه طرح‌ها و برنامه‌های شهری بوده که به ترتیب امتیاز هر کدام ۰/۷۵، ۰/۷۲، ۰/۶۹ و ۰/۶۶ محاسبه شده است.

مورد بررسی معنادار بودن رابطه بین مؤلفه‌ها و تحقق شهر فراگیر تبریز را در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد تأیید قرار می‌دهند. در این بین بیش‌ترین تأثیرگذاری بر تحقق شهر فراگیر تبریز مربوط به متغیرهای مدیریت واحد، دانش‌محوری، محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها و هماهنگی و مشارکت می‌باشد که به ترتیب ضرایب استخراج شده براساس مدل ساختاری تحقیق برای هر کدام ۰/۷۱، ۰/۶۶، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ بوده است. در بین مؤلفه‌های فرعی نیز بیش‌ترین تأثیرگذاری بر تحقق شهر فراگیر تبریز مربوط به متغیرهای وجود یک کانون رهبری فراسازمانی برای

جدول ۶. معناداری ضرایب مسیر

مسیر	ضریب مسیر	سطح معناداری	نتیجه
IC <<<<<<< UM	۰/۷۱۲	۰/۰۰۰	تایید
IC <<<<<<< CP	۰/۵۹۴	۰/۰۰۲	تایید
IC <<<<<<< CPP	۰/۶۳۱	۰/۰۰۰	تایید
IC <<<<<<< K	۰/۶۶۴	۰/۰۰۶	تایید
IC <<<<<<< PSM	۰/۴۷۳	۰/۰۰۱	تایید
IC <<<&lt			

جدول ۹. موانع موجود در راستای تحقق شهر فراگیر تبریز

مؤلفه‌های تأثیرگذار	کاستی‌ها
مدیریت واحد	تفرق عملکردی در سازمان‌های شهری، عدم شفافیت در برنامه‌ها، عدم وجود روابط افقی و عمودی مناسب در سیستم مدیریت شهری و همچنین نبود دیدگاه کل‌نگر و همه‌جانبه‌نگر باعث گردیده که اداره شهر و برنامه‌ریزی در راستای فراگیر بودن آن به‌طور مناسب انجام نگیرد.
هماهنگی و مشارکت	حاکمیت رویکرد تکنوکرات‌گرا در نظام مدیریت شهری تبریز باعث گردیده که تمرکزگرایی بر سیستم غلبه داشته و هماهنگی و مشارکت بین سازمانی و سازمان‌های شهری با مردم نادیده گرفته شود. عدم بهره‌مندی از طرح‌های انعطاف‌پذیر و آینده‌نگر، عدم موضوع‌شناسی مناسب متغیرهای مختلف، محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها
دانش محوری	همچنین عدم ظرفیت‌سنجی و امکان‌سنجی مناسب. عدم بهره‌مندی از رویکردهای نوین در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری و همچنین عدم استفاده از برنامه‌های موفق جهانی و بومی‌سازی آنها.
مدیریت پاسخگو و حامی	عدم وجود نهادهای حامی از اقشار کم‌درآمد و آسیب‌پذیر و عدم مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مدیران و مسئولان نسبت به عملکرد خود.
ایمنی	عدم نظارت و تنبیهات مناسب در راستای کاهش ناامنی‌ها به‌ویژه در حوزه عبور و مرور.
حمل و نقل	عدم بهره‌مندی از رویکردهای حمل و نقل سبز و هوشمند و افزایش آسیب‌ها برای برخی از اقشار و همچنین افزایش آلودگی هوا.
کالبد	عدم تعبیه میلمان مناسب برای گروه‌های سالمند در معابر، عدم توجه به نیازهای کودکان در برنامه‌ریزی کالبدی و همچنین عدم وجود رمپ‌های مناسب برای افراد معلول.
عملکرد	عدم پاسخگویی فضاهای مختلف برای نیازهای زمانی و مکانی و همچنین برای نیازهای اقشار و گروه‌های سنی و جنسی مختلف.
سرزندگی و زیبایی	عدم تأکید بر روی

مختلف زمانی و مکانی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق شهر فراگیر تبریز می‌باشد.

در نهایت بررسی تطبیقی پژوهش حاضر با پیشینه مطالعاتی نشان می‌دهد که در پژوهش‌های گذشته بیش‌تر دسترسی به یکی از ابعاد و مؤلفه‌های شهر فراگیر مورد توجه قرار گرفته است. به‌عنوان مثال رحیم‌زاد مدنی و همکاران (۱۴۰۰)، دسترسی پذیری گروه‌های آسیب‌پذیر به خدمات اساسی، دای (۲۰۱۱) و لاروسا و همکاران (۲۰۱۸)، دسترسی به فضاهای سبز و مایود و همکاران (۲۰۱۹)، دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی را مورد بررسی قرار داده‌اند. همچنین در برخی پژوهش‌ها همچون اسدزاده و همکاران (۱۴۰۱)، وضعیت یک شهر در ابعاد مختلف بهداشت و درمان، حکمروایی، فرهنگ و گردشگری، آموزش، مسکن، حمل‌ونقل، زیرساختار، شهروندان، تجارت و سیستم مالی و در برخی نیز مانند السایل و همکاران (۲۰۲۲)، ارتباط شهر فراگیر با سایر رویکردهای برنامه‌ریزی شهری مثل شهر خلاق مورد تحلیل قرار گرفته است. درحالی‌که بر مبنای گفت‌وگوهای بین‌المللی «سازمان ملل متحد (۲۰۰۱) و بانک توسعه آسیا (۲۰۲۲)» و دیدگاه صاحب‌نظرانی چون داگلاس (۲۰۱۷) و اسپینو (۱۴۰۱)، تغییر در ساختارهای اقتصادی-اجتماعی و نظام مدیریتی شهرها در راستای تحقق این رویکرد ضروری می‌باشد و صرف شناخت وضعیت موجود مرحله اول محسوب می‌گردد. از این‌رو می‌توان عنوان کرد که با توجه به وضعیت نامناسب در اکثر شهرهای کشورهای درحال توسعه از منظر عدم تعادل‌های فضایی و تحقق شاخص‌های شهر فراگیر، نیاز به شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق این رویکرد در ابعاد مختلف احساس می‌گردد و پژوهش حاضر با این هدف در کلان‌شهر تبریز انجام گرفته است. در این راستا، مدیریت واحد، دانش‌محوری، محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها و هماهنگی و مشارکت با دربرگیری انواع زیرمتغیرها از عوامل اصلی تحقق شهر فراگیر تبریز شناسایی شده‌اند که با توجه به وضعیت مشابه سایر شهرهای ایران از منظر ساختارهای اقتصادی-اجتماعی و نظام مدیریتی قابلیت تعمیم به آن‌ها را نیز دارا می‌باشد.

راهکارها

سیاسگزاری

مطالعه حاضر مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان تدوین الگوی تحقق توسعه پایدار بر مبنای شاخص‌های شهر فراگیر (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز) با حمایت دانشگاه بزرگمهر قائنات می‌باشد و از دانشگاه بزرگمهر قائنات به خاطر حمایت مالی از طرح سپاسگزاری می‌نماییم.

چندین نوع از این دفاتر در سال‌های گذشته ایجاد گردیده‌اند به‌منظور شناسایی افراد آسیب‌پذیر و توانمندسازی آنها؛
✓ ارتقای امنیت عبور و مرور برای افراد آسیب‌پذیر،
هوشمندسازی حمل‌ونقل، طراحی فضاهای عمومی همه‌شمول
و ارتقاء سرزندگی فضاهای شهری با ایجاد انواع عناصر میلمان،
آبنما، درختان، گیاهان و ... بایستی در نظام برنامه‌ریزی و
مدیریتی شهر.

References

- Alsayel, A., de Jong, M., & Fransen, J. (2022). Can creative cities be inclusive too? How do Dubai, Amsterdam and Toronto navigate the tensions between creativity and inclusiveness in their adoption of city brands and policy initiatives? *Cities*, 128, 103786. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103786>
- Asadzadeh, H., Hatami, A., & Sasanpour, F. (2022). Measuring the condition of Tehran Metropolitan based on Ubiquitous city indicators. *Journal of Applied Researches in Geographical Sciences*, 22(67), 301–316. (In Persian) <https://doi.org/10.52547/jgs.22.67.301>
- Asian Development Bank. (2022). *Inclusive cities urban area guidelines*. Manila, Philippines.
- Belabas, W., & George, B. (2023). Do inclusive city branding and political othering affect migrants' identification? *Experimental evidence*. *Cities*, 133, 104119.

- Billette, P. Marier, & A-M Séguin (Eds.). Getting Wise about Getting Old: Debunking Myths about Aging (pp. 64–72). Vancouver: University of British Columbia Press.
- Ren, K., & Xu, L. (2017). Dataset on energy efficiency assessment and measurement method for child-friendly space in cold residential area. Data in Brief, 14, 148–155. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2017.07.032>
- Kendig, H., Elias, A.-M., Matwijiw, P., & Anstey, K. (2014). Developing Age-Friendly Cities and Communities in Australia. Journal of Aging and Health, 26(8), 1390–1414. <https://doi.org/10.1177/0898264314532687>
- La Rosa, D., Takatori, C., Shimizu, H., & Privitera, R. (2018). A planning framework to evaluate demands and preferences by different social groups for accessibility to urban greenspaces. Sustainable Cities and Society, 36, 346–362. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.026>
- Lanza, G., Pucci, P., & Carboni, L. (2023). Measuring accessibility by proximity for an inclusive city. Cities, 143, 104581. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104581>
- Lee, S.H., Han, J. H., Leem, Y.T., & Yigitcanlar, T. (2008). Towards ubiquitous city: concept, planning, and experiences in the Republic of Korea. In *Knowledge-based urban development: Planning and applications in the information era* (pp. 148–170). IGI Global.
- Lemaire, X., & Kerr, D. (2017). *Inclusive Urban Planning—Promoting Equality and Inclusivity in Urban Planning Practices*. UCL Energy Institute / SAMSET Policy Note.
- Livingston, A. (2008). *Disability Policy and Practice*. At the University of Saskatchewan.
- Mandeli, K. (2019). Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study. Cities, 95, 102409. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102409>

- Development. Asian Development Bank: Mandaluyong, Philippines.
- Spino, N.A. (2022). *Building an inclusive city: theory and action in confronting urban segregation*. translated by Mahmoud Shoorjeh. Tehran, Tehran City Planning and Studies Center. (In Persian)
- UN-Habitat. (2001). *Inclusive Cities Initiative: The Way Forward*. Nairobi: UN Habitat.
- United Nations. (2019). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World urbanization prospects: the 2018 revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations; 2019 Accessed online January 2020 <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>.
- van Hoof, J., Marston, H. R., Kazak, J. K., & Buffel, T. (2021). Ten questions concerning age-friendly cities and communities and the built environment. *Building and Environment*, 199, 107922. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2021.107922>
- Yigitcanlar, T., & Lee, S. H. (2014). Korean ubiquitous-eco-city: A smart-sustainable urban form or a branding hoax? *Technological Forecasting and Social Change*, 89, 100–114. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.08.034>
- Wang, X., & Liu, Z. (2022). Neighborhood environments and inclusive cities: An empirical study of local residents' attitudes toward migrant social integration in Beijing, China. *Landscape and Urban Planning*, 226, 104495. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104495>
- Zhao, R., de Jong, M., & Edelenbos, J. (2023). Will the true inclusive city rise? Mapping the strengths and weaknesses of the city ranking systems. *Cities*, 143, 104617. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104617>

